

**Szakmai beszámoló a Nemzeti Kulturális Alap
Közgyűjtemények Kollégiuma 204108/01322 számú, a „Budapesti évfordulók: 1866, 1946,
1956 Levéltári Nap” című pályázatának megvalósításáról**

A 2016. évi Levéltári Napon megrendezett szakmai konferencia keretében évfordulós eseményekre emlékeztünk: 150 éve, 1866-ban került sor a Fővárosi Állat- és Növénykert alapítására; 70 éve hunyt el Gárdonyi Albert, a modern magyar levéltárügy egyik emblematikus figurája. A harmadik szekciót 1956-os forradalom és szabadságharc, illetve az azt követő megtorlások 60 évvel ezelőtti történései közül a Tóth Ilona és társainak perével kapcsolatos eltérő történelmi vélemények bemutatásának, ütköztetésének szenteltük.

A Fővárosi Állat- és Növénykert a világ egyik legrégebbi állatkertje, hiszen százötven éves múltja tekint vissza. Alapításának gondolata már a reformkorban, az 1820-as és 1830-as években is felmerült, de aztán a forradalom és a szabadságharc, majd az azt követő elnyomás időszaka nem kedvezett az alapításnak. Végül néhány az országért tenni kívánó tudós hazafi kezdeményezésére ismét felmerült az Állatkert létesítésének gondolata. Az „alapító atyák” között volt Szabó József geológus, Kubinyi Ágoston, a Nemzeti Múzeum igazgatója, Gerenday József, a Fűvészkert igazgatója, és legfőképpen Xántus János, aki ekkorra már elismert zoológus és etnográfus volt. Komoly nehézségek árán sikerült a felmerülő akadályokat elhárítani, így 1866. augusztus 9-én a déli harangszóra megnyithatta kapuit Magyarország első állatkertje. Igazgatója ekkor az alapítás eszméjének egyik úttörője, Xántus János volt. A konferencia első szekciójában az állatkert történetére vonatkozó új kutatási eredményekről számoltak be a témakör szakértői. Hidvégi Violetta előadása az Állatkert alapítása utáni időszakot, az első épületeket mutatta be. Ezt követte Fabó Beáta összefoglalója, aki a 20. század eleji változásokat elemezte. Perczel Olivér az Állatkert nyújtotta szórakozási lehetőségeket részletezte, míg Mautner Zoltán a Fővárosi Állat- és Növénykert munkatársa egy hivatali karrieren keresztül mutatta be az intézmény igazgatásának, működtetésének „szürke” hétköznapjait.

Gárdonyi Albert, Budapest Főváros Levéltára és a modern magyar levéltárügy ikonikus személye, akinek elvülhetetlen érdemei voltak abban, hogy közgyűjteményünk szerepét és helyét kijelölje a főváros életében. A 2016. június 9-én megnyíló, a főlevéltárnok életútját, szakmai tevékenységét bemutató kiállítás összeállításánál a kutatást végző levéltári munkatársak számos, eddig ismeretlen információra bukkantak, amelyek alapjaiban írhatják át jelenlegi tudásunkat a 20. század első felének levéltárügyi kérdéseiről. E kutatási eredményeket foglalta össze Horváth J. Andrásnak a konferencia második szekcióján elhangzott előadása.

Gárdonyi Albert 1874. december 24-én született Eperjesen, szepességi német családból. Atyja Grün Dániel katona, majd vasúti raktárnok volt Miskolcon. A miskolci református főgimnáziumban érettségizett 1891-ben, majd a jászói premontreiek soraiba lépett. 1894 és 1896 között a bécsi egyetemen teológiát hallgatott, s 1898-ban hittudományi doktorrá avatták. Időközben a jászóvári hittudományi főiskolán tanított. 1899-ben kilépett a rendből, s áttért a református vallásra. Ugyanazon év őszén állást kapott a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában, ahol négy és fél évet töltött. 1897-ben a budapesti egyetem jog- és államtudományi karára iratkozott be, ahol 1901-ben fejezte be tanulmányait. A jogi tantárgyakkal egyidejűleg oklevéltani és történelmi tanulmányokat is folytatott, s 1900-ban oklevéltani pályadíjat is nyert. 1907-ben oklevéltanból és történelemből bölcsészettudományi doktori oklevelet szerzett.

A székesfőváros levéltára 1902-től különült el a központi irattártól, s minősült tudományos szakhivatalnak. 1911-ben is hasonló szellemben rögzítették feladatkörét. Am ekkor el kívánták különíteni az ún. „történelmi értéktől”, valamint a „jogi és közigazgatási szempontból

értékes” irategyütteseket. A levéltár vezetésére kiszemelt Gárdonyi Albert több tervzetben is vázolta helytálló, ezzel ellentétes nézeteit. További, meg nem valósult elképzelése szerint ugyanakkor a levéltárat városeyesítés előtti – *tudományos* –, valamint utáni, – *igazgatási* – részre kívánta osztani, utóbbinak rendelve alá a városházi központi irattárat is. Ez nem nyerhetett elfogadást. Programjának középpontjában egyebekben a levéltár használatosságának fokozása állt: régi iratok lajstromozása, új magyar nyelvű segédletek készítése, iratok rendezése. Szakmai mérlegelése során az európai levéltári gyakorlatra is figyelemmel volt. Elképzeléseit az Országos Levéltár vezetője, Csánki Dezső is támogatta. Gárdonyi Albertet 1914-ben választott meg a közgyűlés a levéltár élére.

Horváth J. András előadását követően Kenyeres István Gárdonyi Albert levéltárvezetői pályafutásának talán legszomorúbb eseményéről, a Szapolyai diploma ellopásáról és az azt követő eljárás részleteiről adott összefoglalót.

A konferencia harmadik szekciója a Tóth Ilona és társai perével kapcsolatos történelmi véleménykülönbségeket ütköztette egymással. Az 1956-os forradalom és szabadságharc történetének megismerésére irányuló kutatások mindig fontos forrásként kezelték a forradalomra következő megtorlás, elsősorban a büntetőeljárások iratait. A megtorlás kutatói szerint azonban ezen eljárások célja nem az 1956-ban történtek feltárása, hanem a forradalmat ellenforradalomnak bélyegző decemberi párthatározat igazolása, a lakosság elrettentése, a győztesek bosszúszomjának kielégítése stb. volt. A peres iratokba csak esetlegesen kerültek bele az 1956-ban történtek (óhatatlanul torz, részleges, szubjektív stb.) elbeszélései, azok tehát a forráskritika hagyományos eszközeivel nem használhatók a forradalom és szabadságharc forrásaiként. Mivel azonban az akkori tömegakciókról (fegyveres harc, tüntetések, november 4-e utáni ellenállás) alig maradtak fenn egyidejű források, a kutató mégis kénytelen azokat ötvenhat történelmi forrásaként használni.

A szekcióban elhangzott három történész három álláspontot képviselt: Eörsi László az 1956 után lezajlott perek zömét alapjában nem tartja koncepciósnak, így nem vonta kétségbe Tóth Ilona és társai bűnösségét. Ezzel szembenálló, bár eltérő álláspontot képvisel a másik két előadó: Kiss Réka bizonyítottság, nem pedig bűncselekmény hiányában mentené fel a vádlottakat a vád alól. Szokolczi Attila magát a bűncselekmény tényét is megkérdőjelezte.

A konferencia napjára megjelent Szokolczi Attilának „Gyilkosság különös kegyetlenséggel. A Tóth Ilona és társai per komplex vizsgálata című, a témában folytatott évtizedes kutatási eredményeit összefoglaló monográfiája (A kiadvány az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság és a XVI. kerületi önkormányzat támogatásában jelent meg). Akinek a szekcióban elhangzott három előadás felkeltette érdeklődését, a kötetet megvásárolhatta, és a legapróbb részletekig tájékozódhat a témában folytatott kutatási eredményekről.

A konferencia méltó lezárásaként még egy kerek évfordulóra emlékeztünk, mégpedig az 1916. évi utolsó királykoronázásra: az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport vezetője és *A Szent Korona és koronázási kincseink nyomában* című ismeretterjesztő film készítője, Bárány Krisztián örömmel fogadták el meghívásunkat és vetítették le a Szent Korona történetével kapcsolatos legújabb kutatási eredményeket összefoglaló filmjüket. A vetítést pódiumbeszélgetés követte, amelyet Rácz Attila, a BFL főlevéltárosa moderált.

A konferencia sikerét mutatja látogatottsága: a vendégek száma 150 körül mozgott.

A KONFERENCIA RÉSZLETES PROGRAMJA

- 9.30–10.00 Regisztráció
 10.00–10.10 Dr. Kenyeres István Budapest Főváros Levéltára
 főigazgatójának köszöntője
 10.10–10.30 Megnyitó
 Dr. Bagdy Gábor Budapest főpolgármester-helyettese
 10.30–10.50 A Gárdonyi-díj átadása
 10.50–11.00 Kávészünet

150 éves a Fővárosi Állat- és Növénykert

- 11.00–11.20 Hidvégi Violetta főlevéltáros (Budapest Főváros Levéltára):
A kezdetek – az Állatkert első épületei
 11.20–11.40 Fabó Beáta főlevéltáros (Budapest Főváros Levéltára):
Az Állatkert a XX. század elején
 11.40–12.00 Perczel Olivér levéltáros (Budapest Főváros Levéltára):
Az Állatkert, mint szórakoztató központ
 12.00–12.20 Mautner Zoltán történész (Fővárosi Állat- és Növénykert):
Egy állatkerti karrier a Horthy-korszakban
 12.20–13.20 Ebédészünet

„A főváros és a nép levéltárosa” - A 70 éve elhunyt Gárdonyi Albert emlékezete

- 13.20–13.40 Horváth J. András főlevéltáros (Budapest Főváros
 Levéltára): *A „másik” Gárdonyi*
 13.40–14.00 Kenyeres István főigazgató, főlevéltáros (Budapest Főváros
 Levéltára): *Az ellopott Szapolyai-privilégiumlevél nyomában.
 Gárdonyi Albert és a Fővárosi Levéltár 1919-ben*
 14.00–14.20 Kávészünet

1956 – A Tóth Ilona-per nyomában

- 14.20–14.40 Eörsi László történész (OSZK - 1956-os Intézet - OIIA):
A Tóth Ilona-mítosz
 14.40–15.00 F. Kiss Réka történész, elnök (Nemzeti Emlékezet
 Bizottságának Hivatala): *A Tóth Ilona-per*
 15.00–15.20 Szakolczai Artilla főlevéltáros (Budapest Főváros Levéltára):
Gyilkosság különös kegyetlenséggel

Szakolczai Attila: *Gyilkosság különös kegyetlenséggel. A Tóth Ilona és társai per komplex vizsgálata* című kötet a helyszínen megvásárolható!

15.20–16.00 Vita

1916 - Az utolsó királykoronázás centenáriumának alkalmából

16.30–18.00 *A Szent Korona és koronázási kincseink nyomában* című ismeretterjesztő film vetítése

Az ismeretterjesztő film az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport legfontosabb felfedezéseit mutatja be.

Rendezte: Bárány Krisztián és Bárány Dániel (FilmLab)

Szakértő: Prof. Dr. Pálffy Géza történész, a kutatócsoport vezetője

A bő egy órás filmvetítés utáni beszélgetés vendégei:

Bárány Krisztián, a film rendezője és Pálffy Géza, a kutatócsoport vezetője

Válogatás a Levéltári Napon készült fotókból

A beszámoló a következő linkeken érhető el:

<http://bparchiv.hu/statikus/palyazati-beszamolok>

<https://hungaricana.hu/hu/nka-palyazati-beszamolok/>

Budapest, 2017. január 6.

Fazekasné Toma Katalin
Fazekasné Toma Katalin
intézményi titkár

 BUDAPEST

BFL Budapest
Főváros
Levélháza

FilmLab

MTA
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
Történettudományi
Intézet

nka
Nemzeti Kulturális Alap

MEGHÍVÓ

Budapest Főváros Levéltára tisztelettel meghívja Önt a Levéltári Nap keretében megrendezésre kerülő

***Budapesti évfordulók 1866, 1946, 1956
című konferenciájára***

Helyszín: Budapest Főváros Levéltára, Gárdonyi Albert terem
1139 Budapest, Teve utca 3-5.
Időpont: 2016. november 15.

Program

- 9.30–10.00 Regisztráció
10.00–10.10 Dr. Kenyeres István Budapest Főváros Levéltára
főigazgatójának köszöntője
10.10–10.30 Megnyitó
Dr. Bagdy Gábor Budapest főpolgármester-helyettese
10.30–10.50 A Gárdonyi-díj átadása
10.50–11.00 Kávészünet

150 éves a Fővárosi Állat- és Növénykert

- 11.00–11.20 Hidvégi Violetta főlevéltáros (Budapest Főváros Levéltára):
A kezdetek – az Állatkert első épületei
11.20–11.40 Fabó Beáta főlevéltáros (Budapest Főváros Levéltára):
Az Állatkert a XX. század elején
11.40–12.00 Perczel Olivér levéltáros (Budapest Főváros Levéltára):
Az Állatkert, mint szórakoztató központ
12.00–12.20 Mautner Zoltán történész (Fővárosi Állat- és Növénykert):
Egy állatkerti karrier a Horthy-korszakban
12.20–13.20 Ebédszünet

„A főváros és a nép levéltárosa” - A 70 éve elhunyt Gárdonyi Albert emlékezete

- 13.20–13.40 Horváth J. András főlevéltáros (Budapest Főváros
Levéltára): *A „másik” Gárdonyi*
13.40–14.00 Kenyeres István főigazgató, főlevéltáros (Budapest Főváros
Levéltára): *Az ellopott Szapolyai-privilégiumlevél nyomában.
Gárdonyi Albert és a Fővárosi Levéltár 1919-ben*
14.00–14.20 Kávészünet

1956 - A Tóth Ilona-per nyomában

- 14.20–14.40 Eörsi László történész (OSZK - 1956-os Intézet - OHA):
A Tóth Ilona-mítosz
14.40–15.00 F. Kiss Réka történész, elnök (Nemzeti Emlékezet
Bizottságának Hivatala): *A Tóth Ilona-per*
15.00–15.20 Szakolczai Attila főlevéltáros (Budapest Főváros Levéltára):
Gyilkosság különös kegyetlenséggel

Szakolczai Attila: *Gyilkosság különös kegyetlenséggel. A Tóth Ilona és társai per komplex vizsgálata* című kötet a helyszínen megvásárolható!

- 15.20–16.00 Vita

1916 - Az utolsó királykoronázás centenáriumának alkalmából

- 16.30–18.00 *A Szent Korona és koronázási kincseink nyomában* című ismeretterjesztő film vetítése

Az ismeretterjesztő film az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport legfontosabb felfedezéseit mutatja be.
Rendezte: Bárány Krisztián és Bárány Dániel (FilmLab)
Szakértő: Prof. Dr. Pálffy Géza történész, a kutatócsoport vezetője

A bő egy órás filmvetítés utáni beszélgetés vendégei:
Bárány Krisztián, a film rendezője és Pálffy Géza, a kutatócsoport vezetője